
Oross Jolán–Kocsis B. Mihály

A hajléktalanellátás intézményrendszere és a szállásokat igénybevevő hajléktalan emberek a 90-es évek Magyarországon

Elemzésünk két témát ölel fel. Először a jelenlegi hajléktalanellátási rendszerről írunk le néhány jellemző szám adatot, majd bemutatjuk annak a vizsgálatnak a leglényegesebb eredményeit, amelyet a Pro Domo Peremhelyzetű Csoportok Módszertani osztálya munkatársaiként végeztünk egy adott időszakban, az országban lévő hajléktalanszállások forgalmáról.

I. Hajléktalanellátás Magyarországon 1994 januárjában

Hazánkban 1989 tele óta próbálkoznak állami és civil szervezetek – Budapesten és vidéken egyaránt – intézményes megoldásokat keresni a hajléktalanság gondjára. A kezdeti időszakban elsősorban szálláshelyek és népkonyhák nyíltak. Az ellátás differenciálódása csak lassan indult el, és egyfajta sodródás jellemezte. Megjelentek a szociális információs szolgálatok, lett népiroda típusú ellátás, alakultak gondozási központok, nyíltak nappali melegedők, és mára kezd elindulni az utcai szociális munka is.

A hajléktalanellátások formái és a nekik helyet adó települések száma

A *nappali melegedő* olyan ellátási forma, ahol melegedésre, pihenésre, személyi tisztálkodásra, mosásra, étel melegítésére, étkezésre, közösségi együttélésre szolgáló helyiségeket biztosítanak hajléktalan embereknek, minimum napi 8 órán keresztül. Itt a rászoruló ember segítséget kaphat hivatalos ügyeinek intézéséhez, esetleg a munkavégzés lehetőségeit is megszervezik számára. A személyes gondoskodást nyújtó intézmények szakmai feladatait tartalmazó népjóléti miniszteri rendelet nem írja elő, de rendkívül fontos, hogy – a hajléktalan emberek sok esetben életveszélyesnek is mondható egészségi állapotára tekintettel – a nappali melegedők az egészségügyi ellátás megszervezését mindenképpen vegyék be szolgáltatásaik körébe.

1993-ban vidéken jelentősen megnövekedett a nappali melegedők száma.

Míg 1993 első félévének végén 13 volt, mostanra 30 fogadja a betérőket, 29 vidéki településen.

Az *utcai szociális munkának* csak egyik területe a hajléktalan emberek megsegítése. Feladata a szociális szempontból ellátatlan vagy az intézményes gondoskodással szemben bizalmatlan, továbbá lakó- vagy tartózkodási hellyel nem rendelkező emberek, csoportok felkutatása, szociális-mentális segítése.

Jelenleg Budapesten kívül 11 településen próbálkoznak utcai szociális munkával.

A jelenleg is egyetlen népiroda típusú ellátás Budapesten működik a Menhely Alapítvány fenntartásában. Szociális információs szolgálathoz Budapesten kívül 22 településen fordulhatnak a rászorulóknak.

A *szociális információs szolgálat* kifejezetten hajléktalan emberek számára nyújt információkat és segítséget abban, hogy szálláshoz, étkezéshez, anyagi és természetbeni támogatáshoz, egészségügyi ellátáshoz jussanak.

Gondozási központszerű hajléktalanellátás Budapesten 1 helyen, vidéken 4 városban működik. Ez az ellátási forma részben szociális-mentális gondozást nyújt a hajléktalan emberek részére, mintegy „hajléktalan családsegítő szolgálat”, részben a település szakterületi információs központjának és „módszertani” intézményének megfelelő feladatokkal ruházza fel az említett szakmai rendelet.

Az ország 41 településén található népkonyhák. Naponta több mint 7000 adag ételt osztanak szét a rászorulóknak, ebből kb. 3000 adagot Budapesten.

A *népkonyha* olyan alapellátási forma, amely alkalmi jelleggel, helyben fogyasztással, napi egyszeri egytál meleg ételt nyújt olyan szociálisan rászoruló embereknek, akik más étkezési formát nem vesznek igénybe. Vagyis nem tekinthető csupán hajléktalanellátási formának.

Átmeneti szálláshelyek

A szállást nyújtó intézményeknek többféle típusával találkozhatunk: ilyen az éjjeli menedékhely, az átmeneti szállás (közte az anya-gyerek szállók), s ilyenek a rehabilitációs- és kríziszállások. Az *éjjeli menedékhely* (szakmai zsargonban a fapados) feladata, hogy bármely rászoruló, éjszakáját megnyugtató körülmények között eltölteni nem tudó ember számára egy-egy éjszakára szállást és csekély számú szolgáltatást (tisztálkodási lehetőség, esetleg vacsora) biztosítson. A különösen télen életmentő funkciójú éjjeli menedékhelyek száma a többi szállástípushoz képest nagyon kevés volt, és maradt mára is (10–12%). Ráadásul gyakran az inkább átmeneti szállói alapfeladathoz illő túlszabályozottsággal és feltételrendszerrel működnek. Az *átmeneti szállások* alapvető feladata, hogy azoknak a hajléktalan embereknek, akiknek a hajléktalansága feltételezhetően rövidebb-hosszabb idő múlva saját erőfeszítései, illetve az intézmény nyújtotta szolgáltatások (többek között a szociális munka) révén megszűnhet, életvitelszerű tartózkodási lehetőséget biztosítson. Jelenleg a rendelkezésre álló férőhelyek mintegy 70%-a nevezi magát átmeneti szállónak. Az átmeneti szállások többsége viszont elvárési rendszerében el-

tolódott a korábbi évek munkásszállói felé, ugyanakkor csak éjszakára vehető igénybe. Az átmeneti időre szállást nyújtó intézmények körében találunk krízisszállásokat, rehabilitációs jellegű ellátást végző intézményeket és anyagyerek szállókat.

A szállást nyújtó intézményekről általában elmondható, hogy differenciáltságuk rendkívül egyenetlen, összerosott, szakmai célkitűzéseik és a bennük folyó szociális munka módszertana kialakulatlan.

Számításaink szerint 1990-ben 37, 1991-ben 67, 1992-ben 95, 1993-ban 137, hajléktalan embereknek szállást nyújtó intézmény működött az országban. Az intézmények száma közel megnégyesződött, és a férőhelyek száma is két és félszerese az 1990. évinek. A férőhelyek száma 1990–1991 között közel 700 ágygal, azóta évente mintegy 1100–1200 ágygal növekedett.

1993-ban a férőhelybővülések 56%-a Budapesten, 27%-a Kelet-Magyarországon következett be. Vagyis változatlanul igaz, hogy a fővárosban nagyobb ütemben épül ki a hajléktalanszállások rendszere, mint az ország többi részén, természetesen ennek oka lehet, hogy a hajléktalanság a legnagyobb arányban a fővárosban mutatkozik meg.

Mára az ország 72 településén van hajléktalanszállás. Ebből több, mint 20 településen 1993-tól.

Az egy évvel ezelőtti 48%-hoz képest mára az országban rendelkezésre álló férőhelyeknek mintegy 50%-a Budapesten található (2531 ágy), az ország keleti részén 1342, nyugati felében 1211 ágy szolgál a hajléktalanellátás céljára.

(Ebben az ágyszámban az összes, funkciója szerint hajléktalanellátásként működő intézmény férőhelyei szerepelnek, függetlenül attól, hogy e feladat ellátására állami normatív támogatást kapnak-e vagy sem.)

Az átmeneti szálláshelyek megoszlása országrészek és megyék szerint

A menhelyi ágyak 50%-a Budapesten, 26%-a Kelet-Magyarországon, 24%-a Nyugat-Magyarországon található.

Míg 1993 elején vidéken 2064, Budapesten 1919 férőhely volt, addig az év végére vidéken mintegy 2500, Budapesten több, mint 2200 ágy állt rendelkezésre a funkciója szerint hajléktalanellátásként működő intézményekben. Budapesten ehhez az ágyszámhoz társult még kb. 300 „idényjellegű sürgősségi ágy” a téli hónapokban. Ezek közül a legjellegzetesebb az a „hajléktalan-vonat”, amelyet a Máltai Szeretetszolgálat Budapesti Központja működtet a Nyugati Pályaudvar közelében.

Ugyanakkor, ha csak azt a tízezer hajléktalan embert említjük, akikkel a Menhely Alapítvány „népirodája” került kapcsolatba működése alatt, azt is látnunk kell, hogy a téli éjszakákon is legfeljebb negyedük jut fekhelyhez.

Ebből a megfontolásból, és kifejezetten életmentési céllal járta immár a második télen a város gócpontjait, naponta azonos időpontban a Menhely Alapítvány „Teásjárata”. A munkában önkéntesek és más szervezetek szociális munkásai is részt vettek; illetve osztottak élelmiszert heti rendszerességgel pl. a Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Intézet, a Pro Domo utcai

munkásai, az Üdvhadsereg, a Máltai Szeretetszolgálat és más szervezetek az „utcán élőknek”.

Vidéken dolgozó munkatársaink elmondják, hogy a nagyobb városokban az utcán tartózkodó hajléktalan emberek száma általában meghaladja a száz főt, van, ahol eléri az ezret is, de mindenképpen magasabb, mint az ott rendelkezésre álló menhelyek ágyszáma. A legtöbb településen azonban becslés szintű adatokkal sem rendelkeznek.

Az intézményen kívül élő hajléktalan emberek egy része férőhely hiány miatt reked kívül, más részük eleve elkerüli a szállót, tartva az intézményes kötöttségektől, ismét mások egy-egy intézményt kipróbálva választják inkább az utcai létet. Különösen igaz ez akkor, ha az intézmények gondozási stratégiája inkább szolgálja a rászoruló távotartását, mint szociális és mentális segítségét (pl. szakszerűtlen bánásmód, nem az ellátási típusnak megfelelő szabályozottságú működés, előítéletes légkör stb.).

Óriási jelentősége volna a különböző intézmények, szervezetek által közösen átgondolt, összehangolt utcai szociális munkának mind a fővárosban, mind vidéki városokban.

A legtöbb szálláshely Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található, és a megye hat településén létezik, vagy nyílik hamarosan hajléktalanszállás. Miskolcon több mint 200 ágy szolgál a hajléktalanellátás céljára.

Győr-Sopron-Moson megye, a három településén található szállásokkal az ország második legmagasabb ágyszámú megyéje. A fenntartott férőhelyek számában (mintegy 170) kiemelkedik Győr.

A harmadik Fejér megye, öt településén indult hajléktalanellátás, a legtöbb szálláshely a megyében Székesfehérvárott van, több mint 100 ágy.

Csongrádban 191, Baranyában 187, Bács-Kiskun megyében 169, Somogyban 131, Komárom megyében 122, Szabolcsban 120, Békésben 112, Vas megyében 110 ágy várja a rászorulókat. A többi megyében 40–100 közötti ágyszámot találunk. A legkevesebb hajléktalanágyat Tolna megye tartja fenn.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nem a magas ágyszámról, hanem arról nevezetes, hogy hét települése is részt vesz a hajléktalanellátásban. Itt több, kislétszámú szálláson folyik, illetve indul el hamarosan a segítő munka.

Az átmeneti szálláshelyek megoszlása Budapesten

Budapesten tizenhat kerületben működik átmeneti szállás, illetve éjjeli menedékhely.

Éjjeli menedékhelyet találunk a IV., VIII., X., XIII. és a XXI. kerületben. Átmeneti szállást az előbbi kerületeken kívül még a III., V., VI., IX., XI., XII., XIV., XV., XVII., XX. és a XXI. kerületben. A rendelkezésre álló férőhelyeknek a 37%-a a XIII., 22%-a a VIII., 11%-a a IV., 9%-a a X., 5,4%-a a XXI., 5%-a a IX. kerületben található. A többi említett kerületben az ágyszám 9–45 között mozog.

Budapesten az éjjeli menedékhely típusú, mindig csak egy éjszakára szállást nyújtó férőhelyek száma a téli időszakban 600 körüli, de ebből tartós,

egész évi működés csupán a felétől várható. A többi elsősorban az idényjellegű, sürgősségi ellátást szolgálja.

Budapesten az összes, funkciója szerint hajléktalan emberek fogadására szolgáló ágy 23,1%-a férfi, és csak a 0,5%-a női éjjeli menedékhely.

A férőhelyek 50%-a férfiakat, 19%-uk nőket fogadó átmeneti szállás. Az átmeneti szállásokon a férfi férőhelyek száma 1266, a női helyeké 479.

120 ágyon (4,7%) fogadnak anyákat kisgyermekkel, 25 férőhelyen (1%) lehetséges családok elhelyezése, 44 ágyon (1,7%) nyújtanak krízisellátást. Ez utóbbiban benne van a hajléktalan emberek orvosi krízisellátásának férőhelyszáma is.

Budapesten a férőhelyek 73%-a fogad férfiakat, 1993 elején ez az arány 66% volt. Alacsony a női férőhelyek aránya, ráadásul csökkenő tendenciát mutat. 1993 elején még az átmeneti szálláshelyeknek a 29%-a nőket fogadott, mára 19%-ukról mondható el ugyanez. (Ugyanakkor a hajléktalan emberek között a nők aránya a korábbi években tapasztalt 10% helyett mostanra már 20% fölé emelkedett.)

Növekedett a kisgyermekes anyák átmeneti befogadására berendezkedett intézmények száma. A fővárosi férőhelyeknek mára 4,7%-át ezek teszik ki a korábbi 2,6%-hoz képest. Az összes fővárosi férőhelyszámhoz viszonyítva a hajléktalanellátás rendszerén belüli alapellátást nyújtó éjjeli menedékhelyek ágyszáma a téli időszakban 24%, év közben csupán 12% körül van.

Ha megnézzük a hajléktalan embereknek szállást nyújtó szolgálatok *fenntartóit*, akkor azt látjuk, hogy Budapesten a működő ágyaknak egy éve 20, mára 42%-át civil társadalmi szervezetek, illetve egyházi háttérű szerveződések tartják fenn és működtetik. Vidéken a hajléktalanszállásoknak korábban 20, mostanra 28%-áról mondhatjuk el ugyanezt. Úgy tűnik, hogy a személyes gondoskodások közül a hajléktalanellátás az a terület, ahol a civil szféra a legnagyobb arányban képviselteti magát.

II. A hajléktalanszállások lakói Magyarország menhelyein 1992. január–1993. májusa között

Elöljáróban, köszönetet mondunk az ország különböző helyein lévő menhelyek vezetőinek és munkatársainak, akik lehetővé tették, és munkájukkal maguk is hozzájárultak, hogy a szállóik másfél éves (516 napos) forgalmát megvizsgáljuk, valamint Máhr Zsuzsannának, aki a számítógépes adatkezelést végezte.

Az alábbi adatok csak a vizsgált időszakon belül menhelyeken lakó hajléktalan emberekre vonatkoznak. (Vagyis azoknak, akik 1992. január 1. előtt, illetve 1993. május 31. után is a menhelyen tartózkodtak – a vizsgált időszakon kívül ott töltött idejét nem tudtuk figyelembe venni.)

A vizsgált időszakban az ország 45 településén 102 különböző intézményben működött hajléktalanszállás. Vizsgálati mintánkba 29 budapesti és 64 vidéki hajléktalanszállás és lakói kerültek.

A 45 település 93 menhelyén rendelkezésre álló 3626 ágyon összesen 8998 lakó fordult meg az 516 nap alatt.

A menhelyek közötti vándorlás

Szociális munkásként menhelyről menhelyre járva sokszor találkozunk a lakók között ugyanazokkal az arcokkal. Nem csoda hát, ha úgy véljük, a hajléktalan emberek többsége egyik szállóról a másikra *vándorol*. Ezzel szemben a mintegy kilencezer lakónak csupán a 10,3%-a, (926 fő) vett igénybe egynél több menhelyet. A „vándorló” hajléktalan emberek 79%-a csupán kettő, 18%-uk három, 3%-uk ennél több szálláson fordult meg a vizsgált időszakban.

Az összes vándorló 74%-a többségében budapesti, 26%-a többségében vidéki menhelyeken lakott. Valószínűsíthető, hogy a budapesti menhelyek között a vándorlók aránya magasabb, mint vidéken.

A 8072 hajléktalan ember 56%-a budapesti menhelyeken lakott. A vizsgált időszakban és szállásokon a rendelkezésre álló férőhelyek (3626 ágy) 50%-a (1816 ágy) a főváros 29 intézményében volt.

A szálláson töltött idő

Megnéztük, hogy a hajléktalan emberek ebben a 17 hónapban mennyi időt töltöttek a szállásokon.

A menhelyen átlagosan eltöltött napok száma 142.

Felnőtteknél: férfiak esetében 142 nap, nőknél 190 nap. Kiskorúaknál 87 nap.

Az összes lakónak a 9%-a mind az 516 napot, a vizsgált időszak egészét (és valószínűsíthető, hogy ennél is jóval többet) a menhelyen töltötte. E 700 lakó 63%-a átmeneti szálláson, 23%-a krízis szálláson, 6%-a éjszakai menedékhelyen, 8%-a rehabilitációs szálláson lakott.

Az állami fenntartású intézményekben 150, a civil szerveződések által fenntartott és üzemeltetett szállásokon 125 napot töltöttek el átlagosan a lakók.

Budapesti menhelyeken 147 nap, vidéken 137 nap az átlagosan menhelyen töltött idő.

A 18 év alattiak átlagosan 87 napot, 19–30 évesek 167, a 31–40 évesek 144, a 41–60 évesek 171, a 60 évnél idősebbek 201 napot töltöttek a szállásokon.

Átmeneti szálláson átlagosan 156, éjjeli menedékhelyen 79, rehabilitációs szálláson 217, krízisszálláson 130 napot töltöttek a lakók.

Az eltöltött napok számának alakulása az egyes szállástípusok alapfeladatszerű működésével kapcsolatban is felvet kérdéseket, ezeket megválaszolni egy, a menhelyek működésének elemzésével részletesen foglalkozó külön tanulmánynak lesz a feladata.

Nem és kor szerinti megoszlás

A vizsgált mintában a felnőtt lakók 78%-a férfi, 22%-a nő volt. (Az 1991–

1992-es különböző vizsgálatokban a hajléktalan emberek között még csak 10–16% körüli a nők aránya.)

A lakók 7,7%-a 18 év alatti, 12,8%-uk 18–30 éves, 25,6%-uk 31–40 éves, 37,6%-uk 41–60 éves, 5,4 %-uk 60 évesnél idősebb.

Megrázó jelenség és elgondolkodtató, hogy *a menhelyeken megfordult emberek 7,7%-a kiskorú!*

A kiskorúak 49%-a budapesti, 51%-a vidéki hajléktalanszálláson lakott, és átlagosan 87 napot töltöttek a menhelyen, 77%-uk átmeneti szállásokon, 19%-uk krízisszállón, 3%-uk rehabilitációs szállón, 1%-uk éjjeli menedékhelyen.

A kiskorúak 78%-a legfeljebb 14 éves. Ők általában szülővel jelennek meg a menhelyen, többnyire az anyával.

A 14–18 év közötti fiatalok aránya: 22%.

Korábbi vizsgálatok eredményeivel összevetve elmondható, hogy a gyerekek megjelenése a menhelyeken az egyik drámai változás. Ezen belül az általában a középkorosztály ellátását célzó menhelyeken kallódó 14–18 évesek aránya riasztóan magas.

A másik drámai fejlemény az, hogy a fiatal felnőttek, a 18–30 évesek aránya szintén növekedett. (A korábbi kismintás vizsgálatok általában 20% alatti arányt említenek.) Esetükben arról sem szabad elfelejtkeznünk, hogy ők azok, akiket a jobban alkalmazkodó középkorosztály ellátására szerveződő hajléktalanszállók nem szívesen fogadnak, mert jelenlétük sokszor nehezen kezelhető generációs és szocializációs ellentéteket szül. Többségük a jelenlegi hajléktalanellátási rendszerből kiszorul. Az utcai szociális munkának talán lesz rá esélye, hogy segítők legyen. Még így is a szállókon megfordult, felnőtt hajléktalan embereknek több mint negyede közülük került ki!

Ahogy korábban is, a lakók többségének (63,2%-nak) az életkora 30–60 év között van. A 60 év fölöttiek aránya az elmúlt évekhez képest alig változott. (Inkább csökkenő tendenciát mutat.)

A menhelyeken megforduló *felnőttek* (6780 személy nemét és korát is ismertük) életkor és nemek szerinti megoszlását követhetjük az alábbi táblázatban:

Kor	Férfi	%	Nő	%
18–30 év	1056	20,0	691	46,4
31–40 év	1505	28,4	374	25,1
41–60 év	2410	45,7	343	23,0
60 év fölött	314	5,9	81	5,5
Összesen	5285	100,0	1489	100,0

Mint láttuk, a szállókon megforduló hajléktalan emberek között a korábbi évekhez képest megnövekedett a nők aránya. Különösen igaz ez a 18–30 évesekre. Ennek a korcsoportnak a 40%-a nő. A nők és a férfiak korcsoporti megoszlását összevetve azt látjuk, hogy míg a nőknek 46%-a, a férfiaknak csupán 20%-a 30 év alatti; viszont amíg a férfiaknak 46%-a, a nőknek csak 23%-a került ki a 40–60 év közötti korcsoportból.

A többi korcsoportnál az eltérés nem jelentős a két nem között.

Mindegyik korcsoportra egyaránt jellemző, hogy inkább budapesti men-

helyeket vettek igénybe, mint vidékit. Kivételt képez a 18 év alatti korosztály. Ők többségében vidéki szállásokon jelentek meg, ennek kézenfekvő oka lehet, hogy az anya-gyerek befogadására kész férőhelyek száma ebben az időszakban vidéken közel kétszerese volt a budapestinek.

Megpróbáltunk összefüggéseket keresni a szállástípus választása és az életkor között. Ezt nehezítette, hogy a hajléktalanellátó-rendszer differenciáltsága a szállások tekintetében a vizsgálat idején is és most is rendkívül egyenetlen. A vizsgált férőhelyek típus szerinti megoszlása a következő volt:

78% átmeneti szállás, 9% éjszakai, 11% rehabilitációs, 2% krízis szállás.

A hajléktalan-alapellátást jelentő, éjszakai menedékhelyek száma elenyésző volt (ma is az) a szolgáltatásaikért cserébe sokféle feltételt, szabályrendszert állító átmeneti szállásokéhoz képest.

Nem csoda hát, hogy az ezeken a szállókon megfordult hajléktalan emberek 66%-a átmeneti szállás, 16%-uk éjjeli menedékhely, 8%-uk rehabilitációs szállás, 10%-uk krízisszállás lakója volt.

Szállástípusok igénybevétele a korcsoportok szerint

Kor	Átmeneti	Rehab.	Éjszakai	Krízis
18 év alatt	8,9%	0,5%	3,3%	14,1%
18–30 év	24,9%	20,8%	15,7%	27,2%
31–40 év	25,3%	30,0%	25,4%	20,7%
41–60 év	35,4%	43,9%	49,2%	33,2%
60 év fölött	5,5%	4,8%	6,4%	4,8%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ha az átmeneti szállón lakók kormegoszlását nézzük, hangsúlyos a 40 év alattiak magas aránya (60%), de ennél is magasabb a krízisszállókon (62%). Az éjjeli menedékhelyeken megfordult hajléktalan embereknek mintegy a fele 40 évesnél idősebb. Ennél magasabb arány (56%), csak a rehabilitációs szállókon tapasztalható a fenti korosztálynál. A 18 év alattiaknál az átmeneti szállások és a krízis szállások igénybevétele jellemző. A 18–30 év közöttiek legkevésbé a rehabilitációs intézményeket vették igénybe.

Forgási sebesség

A vizsgált időszakban az intézményekben két és félszer annyian fordultak meg, mint amennyi az összes férőhelyszám volt. Az ágyszámhoz képest a krízisszállásokon hétszer, az éjszakai menedékhelyeken hatszor, az átmeneti szállásokon és a rehabilitációs intézményekben kétszer annyian laktak.

Állami fenntartású intézményekben kétszeres, civil szervezetek fenntartásában működő szállásokon háromszoros volt a forgási sebesség.

Születési hely szerinti megoszlás

A vizsgált időszakban a szállókon megfordult embereknek 48%-a Kelet-Magyarországon, 28%-a Nyugat-Magyarországon, 17%-uk Budapesten, 7%-uk külföldön született.

Ha a hajléktalan emberek születési hely szerinti megoszlására vonatkozó különböző vizsgálatokat megnézzük, évek óta az első három helyen Budapest, Szabolcs és Borsod megye nevével találkozunk. Így van ez most is.

17%-uk született Budapesten, 10%-uk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 8%-uk Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

A negyedik legmagasabb arány (7%) a külföldön születetteké. Ez részben idősebb embereket jelent, akik magyar állampolgárok, de születési helyük a hajdani Nagy-Magyarország területére esett, másrészt menekült, ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkezőket.

A külföldön született emberek 64%-a budapesti menhelyeken lakott.

A hajléktalan emberek 58%-a – a vándorlókkal együtt – budapesti menhelyek lakója volt. (A férőhelyeknek 50%-a volt a fővárosban.)

Budapesti menhelyet vett igénybe a fővárosban született hajléktalan emberek 91%-a, a Kelet-Magyarországon születettek 52%-a, valamint a Nyugat-Magyarországon születettek 36%-a. Elmondható tehát, hogy a keleti országrészből a felvándorlás nagyobb arányú, mint a Dunántúlról.

Ha a születési helyeket és a menhely igénybevételének helyét összevetjük, akkor azt látjuk, hogy a leginkább „megtartó” helyek Budapesten kívül a nyugati megyék közül Veszprém megye, ahonnan az ott született hajléktalan embereknek csak 13%-a válaszott magának más megyében lévő menhelyet. Ezt követi Vas megye 30%-kal, Győr-Moson-Sopron megye 35%-kal, Baranya 40%-kal. A megyében született hajléktalan emberek közül a Zala megyében születettek 91%-a, a Tolna megyében születettek 79%-a lakott másutt menhelyen. Mindkét megyében rendkívül kevés (összesen 31) ágy állt a vizsgálat idején hajléktalan emberek rendelkezésére.

A Pest megyében születetteknek csupán a 12%-a maradt a megye területén, annak ellenére, hogy a megyében 3 településen, 4 menhely üzemelt.

A keleti megyék közül a Csongrádban születettek 65%-a maradt a megye 3 településén lévő 5 menhely (111 férőhely) valamelyikén. Az ott születettek több mint fele maradt a megye menhelyein Bács-Kiskun és Heves megyében is. A legnagyobb elvándorlási arány Békés megyét jellemzi, az ott születettek 82%-a másutt lévő menhelyen lakott. A keleti megyék közül Békésben volt a legkevesebb férőhely, 2 településen, 2 menhelyen összesen 31 ágy. Szolnok megyéből az ott születettek 75%-a, Nógrádból 61%-uk, Borsodból 60%-uk, Hajdú-Bihar megyéből 58%-uk, Szabolcsból 54%-uk lakott másutt menhelyen.

Összegzés

A hajléktalan emberek részére (is) létrehozott gondoskodási formáknak jelenleg hat fajtája van: szállás, nappali melegedő, utcai szociális munka, szociális információs szolgálat, gondozási központ és népkonyha. Ezek működ-

tetőit, illetve fenntartóit megnézve elmondható, hogy a szociális gondoskodásban a hajléktalanellátás az a terület, ahol a civil szféra a legnagyobb arányban képviselteti magát.

A szállások típusai (éjjeli menedékhely, átmeneti szállás, rehabilitációs- és krízis szállás) közötti differenciálódás egyenetlen, összerosott. (Egyik oka lehet ennek az is, hogy az állami normatív támogatás mindegyik szállástípusnál azonos összegű.) Az alapfeladat kijelölése és a hozzászabott felétel-keretrendszer sokszor ellentmondásos. Az első befogadó menhelyek száma, valamint a hajléktalan nőknek szállást nyújtó helyek száma nagyon kevés.

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi hajléktalanellátó rendszer a középkorú, egyedülálló hajléktalan férfiak átmeneti elszállásolására van berendezkedve, ugyanakkor a lakók körében végzett vizsgálatunk is más tendenciákat mutat már.

Fokozott odafigyelést igényel az a tény, hogy a szállásokat igénylő hajléktalan emberek között drámaian magas a fiatalok-kiskorúak aránya, valamint a fiatal, 30 év alatti nők száma. Elkerülhetetlen, hogy az eddig „tűzoltásra” berendezkedett – zártnak mondható – hajléktalanellátási rendszer elkezdjen prevencióban is gondolkodni.

Lényeges feladat az utcai szociális munka összehangolása, szakmai alapelveinek végiggondolása, megfogalmazása a szállásrendszerből kiszoruló magas száma miatt.

Némi összerosódás tapasztalható a menekültellátás és a hajléktalanellátás rendszere között, különösen a déli megyékben, amit a külföldön születettek magas aránya látszik alátámasztani.

Szembevetve az ország két része közötti különbség a menhelyek igénybevétele tekintetében. A nyugati megyék esetében onnét a legnagyobb az elvándorlás, ahol kiépületlen az ellátási rendszer, pl. Zala vagy Tolna megyében. A keleti megyékből általánosnak mondható az elvándorlás, és kevésbé függ össze az ellátási rendszer kiépültségi fokával.

A tanulmányunk csupán vázlat a hajléktalanellátó rendszerről, s mivel csak a leglényegesebb elemeket emeltük ki, nem adhat választ a rendszer belső viszonyaira. Ezek részletesebb elemzését tartalmazza Kocsis B. Mihály: Magyarország menhelyei című – a PRO DOMO Peremhelyzetű Csoportok Módszertani Osztályán beszerezhető – rövidesen megjelenő munkája.